

A Mikes Emlékév margójára

A magyar kulturális események naptárában a mögöttünk lévő 2011. év Mikes Kelemen Emlékévként szerepelt. 1761-ben hunyt el a magyar irodalom különös kincse, és a mindenkori magyar nemzeti emigráció jelképe, Mikes Kelemen.

Dr. Tüskés Gábor, a Magyar Tudományos Akadémia irodalomtudományi Intézetének osztályvezetője szerint a Mikes Emlékév céljai a következők voltak:

1. Módosítsa a Mikesről kialakult egyoldalú képet.
2. Mikes életrajzi adatainak tisztázása
3. Mikes Kelemen nemzetközi elismerésének növelése.

A Mikes Emlékév alkalmára az egri, Eszterházy Károly Főiskola egy gazdag, és ihlető erejű internetes portált (www.mikes.ektf.hu) készített, amelyen a Mikes Kelemenre vonatkozó legfontosabb források egy helyen, és rendezetten elérhetőek. A Mikes Emlékév rendezvényei sokrétűek és méltóak voltak.

Az Emlékév célkitűzéseiben, külön pontként nem szerepel Mikes Kelemennek a magyar nemzeti emigrációra vonatkozó máig érvényes megállapításai, és annak tanúságai. A fenti kérdések, azonban szélesebb értelemben összhangban vannak a célkitűzések első pontjával: a Mikesről való kialakult eddigi kép módosításával.

A jelenlegi írás a továbbiakban Mikes Kelemen leveleinek a magyar nemzeti emigrációra vonatkozó megállapításait vizsgálja.

„Két pogány közt”

(Rákóczi korában a németek harcolnak a franciákkal a spanyol trónért, ugyanakkor a törökökkel, pedig Magyarországért, Erdélyért, és később a Balkánért. A nagyhatalmi viszálykodásnak ebben a szakaszában a franciák, és a törökök a németek ellenében a magyarokat pártfogolják (leginkább biztatják, és hitegetik) Amikor a német, francia viszály megszűnik, a franciák nem hitegetik tovább Rákóczit. Így kerül Rákóczi, és kísérete Törökországba. Amikor a törökök békét kötnek a Habsburgokkal, a magyaroknak ígért török segítség, illetve ígéret is szertefoszlik. Rákóczi száműzöttjeit német követelésre a török fővárostól távol, „vidékre” költözteti.)

A „két pogány közt” kuruc nóta a Mohács utáni Magyarország nagyhatalmi függőségének tömör, és találó metaforája, amely a Rákóczi szabadságharc idején annak minden nyersségével igen szemléltetően érvényesült. A „két pogány közt” kifejezés annak a felismerése, hogy a magyarok sorsa Mohács óta a birodalmi érdekek váltakozásai szerint dől el. A birodalmi érdekeknek való alárendeltség állapotában a

nemzeti önállóságra, és szabadságra vonatkozó kérdésekben nincs is jó megoldás, csak különböző álláspontok, és próbálkozások lehetségesek. A jó megoldás maga a nemzeti függetlenség és a szabadság. (lenne) Ez az áthidalhatatlan állapot szüli a véget nem érő vitákat – a hazai, és az emigrációban is olyan jól ismert "magyar civakodásokat." A kuruc szabadságharcot követően a „két pogány közt” kényszerhelyzete a nemzet sorsának minden fordulópontján kimutatható, de az a napjainkban is jelen van.

„Neved ki diccsel ejtené”

A Habsburg Ház ellen vívott Rákóczi szabadságharc végét a fejedelem távollétében megkötött szatmári béke jelentette. A békefeltételek szerint, a kuruc fél résztvevői kegyelembe részesülnek, és megtarthatják vagyonukat, ha hűséget esküsznek a Habsburg Háznak. Maga Rákóczi ezt a békét nem tartotta érvényesnek, a mellé szegődő, és a Rákóczit a száműzetésében követő kurucok pedig azok közül kerültek ki, akik ezt a hűségesküt megtagadták – vagyis, akik Arany János későbbi szavainak nyomán „nem bírták mondani”, hogy Éljen Eduárd. Rákóczi kísérői, tehát választhattak az igen előnyös feltételek melletti behódolás, és annak a bújdosás árán való elutasítása között. A Rákóczi szabadságharc száműzöttei, tehát önként választották a hazából való elbujdosást, mert abban „nem vala benne szabadság.” Fontos megjegyezni, hogy a német nem kegyelemből, hanem érdekből ajánlotta fel a kurucok oldalán harcolóknak az amnesztiát. II Rákóczi Ferenc kurucainak. A későbbi korok vesztes szabadságharcainak résztvevői esetleg csak a száműzetés, vagy halál között választhattak.

Mikes

„Az Isten titka, hogy miben, és hol adja az embernek az ajándékot. Bátran lehet mondani, hogy Mikes kelemen ilyen titkos ajándéka volt Istennek, mind a fejedelem számára, mind pedig a mi számunkra.” *490 o Tamási Áron:*

Mikes Kelemen 1690. augusztusában született, és 1711-ben hagyta el önkéntesen, és amint a sors hozta, örökre hazáját. Mikes ebben az időben II. Rákóczi Ferenc személyes szolgálatában állott, és ezt élete végéig mindenekfeletti megtiszteltetésnek érezte. Mikes a „síríg tartó nagy bujdosást” a sors rendelkezéseként fogta fel, és azt a türelem, a hűség, és a szolgálat jegyében viselte el.

A rodostói emigráció az első magyar nemzeti emigráció, és az Mikes révén teljességében életszerű, és magában foglalja a későbbi emigrációs hullámok minden elemét.

Mikes az emigrációs lét felfoghatatlan visszásságait emberi megértéssel, humorral, és egy elsőrendű tudósító éleslátásával dokumentálja. *A Törökországi levelek* révén Mikes ma a magyar nemzeti emigráció jelképe, és az emigrációs lét dinamikájának első, és hiteles letérképezője. 250 év távlatából azt mondhatjuk, hogy az emigrációs létnek ma sincs olyan eleme, vagy mozzanata, amelyet Mikes már le nem írt volna.

Azt is mondhatnánk, hogy Mikes a nemzeti emigráció hiteles szava, és az emigráció értékrendjének mércéje.

A Mikesről alkotott egyoldalú kép megváltoztatásához tartozik az is, hogy Mikes nem a tengerparti búsuló, de nem is a kozmopolita világutazó, hanem a magyar nemzeti irodalom egyik legvonzóbb, és ma is elevenen ható szerzője. Mikes szerint: „Minden ország tartsa meg a maga szokásait.” (5. levél.) Mikes őseredeti elbeszélő tehetséggel megáldott, és a magányban magára talált vérbeli író, és tudósító, aki sivár környezetében, és kilátástalan helyzetében a „Sokkal jobb egy kis fényt gyűjtani, mint az örökös sötétség miatt átkozódni” elvét magáévá tette.

Mikes 207 levele 1717 és 1758 között keletkezett. Mikes e mellett 6,000 oldalt fordított magyarra. Mikes leveleinek címzettje formálisan egy bizonyos P. E. grófné, akit többször megkíséreltek valós személlyel azonosítani. Ki volt az „Édes néném? Mikes első levelét 1717 októberében írta. Kilenc hónapra rá már azt írja, hogy „fogházának” ablakán „ki nem nézhetnék, ha csak lajtorjára nem másznék, olyan közel vagyom a padláshoz, még azokat sem lehet kinyitani, úgy vannak csinálva.” (Lásd „Bebádogoztak minden ablakot.”) Mikest ez nem bátorítaná el. Mélyen magába néz, és szélesre tárja lelkének ablakait, amelyek Erdélyre néznek. Mikes a haza utáni megbénító sóvárgást kreatív erőként szabadítja fel önmagában, és ír: „Nekem úgy tetszik, hogy nemcsak azért írok kérdnek, hogy írni tudok, hanem azért, hogy a hajlandóság viszen reá.” (27. levél) Továbbá: „Mert mikor kérdnek írok, úgy tetszik, mintha előttem volna kérd és kéddel beszélgetnék.” (57. levél)

Mikes, mély vallásosságtól áthatott, önfegyelmezett magányában ráébred, hogy igazi lakhelyünket soha sem veszíthetjük el, és azt mások sem vehetik el tőlünk, mert igazi lakhelyünk nem kívül, hanem belül, önmagunkban lakozik.

Ha, elfogadjuk Mikes leveleinek fent említett lelki indítékait, akkor magától megoldódik az a kérdés is, hogy Mikes valóban kinek írja leveleit, illetve ki az „Édes néném. Az „Édes néném” Erdély. Mikes majdnem ötven évig a magával hozott, illetve a benne lakozó Erdéllyel levelez. Mikes szeretett rokona és barátja a távoli csillagként megjelenő örökös barát - Erdély. Hamvas Béla szerint:

„Valami érthetetlen kapcsolat van a barátság és a csillag között. ...Mert az a tér, ahol találkozunk nem emberi, hanem kozmikus Nem lehet rá válaszolni. Nem is kell. De, ha nem is lehet, barátom iránt mindig azt fogom érezni, csillag, a világegyetem rámragyogása.

Hamvas Béla: Hamvas Béla Művei szerk. Dúl Antal Medio Kiadó 18. A láthatatlan történet, Sziget 202.o.

Miről ír Mikes?

„... úgy szeretem már Rodostót, hogy el nem felejtetem Zágont.”
(37. levél)

Szerb Antal szerint, Mikes vezeti be a humánnum korát a magyar irodalomban. Szerb Antalnak ebben, csak félig van igaza, mert Mikes levelei nem valami általános „humánnumot” vezetnek be a magyar irodalomba, hanem a szűkebb, tehát a valóságban létező pátria, születési helyünk, a lényünkkel összeforrott *haza* szeretetére, és a hazához való ragaszkodásra épülnek: „Adja Isten, hogy soha senki bennünket ne kövessen, és irtózva halljon beszélni a mi hosszas bujdosásunkról.” (145. levél) Mikes leveleiben a korabeli háromszéki magyar nyelv üdesége, és színessége elevenedik fel, s az anyanyelvhez való ilyen mérvű ragaszkodás önmagában is a hazához való ragaszkodás jele. A levelezési forma, pedig a közvetlenül fülünkbe csengő élőbeszédet idézi, és a közvetlen kapcsolatkeresést jelenti. Cs. Szabó László szerint, Mikes nyelve „nagyon választékos, de azért soha nincs messze a káposztaillat.” (276. Levél) Igaz, hogy a háromszéki Mikes szülőföldjén az emberek akkor még a hétköznapi dolgokról szólva is a királyok nyelvén beszéltek.

Mikes világosan látja azt is, amit ma emigrációs légvárak építésének, hazapuffogtatásnak, torzsalkodásnak, bomlasztásnak, nemtörődömségnek nevezünk: “Felinek sincsen esziben az ország jova, de mindenik tele torokkal kiáltja a szabadságot.” (80. levél) Mikes ezt nem csak a rodostói, és nem is csak a magyarokra mondja.

Az emigrációs lét valóságához tartozik az is, hogy magát II. Rákóczi Ferencet, saját bizalmasai kétszer is elárulták. Rákóczi titkára Törökországban éveken keresztül Bécs fizetett kémje volt, és rendszeresen „jelentett.” Ha, Mikes ablakához nem is, de a fejedelem ablakához „titkos poroslók” igen is jártak, és azt jó pénzért be is árulták. Ismerősen hangzik? Rodostó sötét oldala minden emigrációban ott kísért.

Mikes az emigrációnak a hazához intézett szava, és az emigrációs lét megörökítője. Mikes levelei nélkül a rodostói magyar kolónia ma nyomtalanul feledésbe merült volna.

Mikes levelei Arany Jánost megelőzően bizonyítják, hogy írni már önmagunk miatt is kell, és érdemes: „Ha későn, ha csonkán, ha senkinek írnád.” A fentieket bizonyítja az is, hogy Mikes levelei egész véletlenül, és népmesébe illő módon maradtak fenn, kerültek Magyarországra, és továbbá olyan emberek kezébe, akik azt azonnal értékelni tudták. Mikes leveleit „Török Országi Levelek” címen 1794-ben, Mikes halála után 33 évre, adták ki először Szombathelyen.

Epilógus

„Az első levelemet, amidőn a nénémnek írtam, huszonhét esztendő voltam, eztet pedig hatvankilencedikbe írom; ebből kiveszek 17 esztendőt, a többit haszontalan bujdosásba töltöttem.” (207, *utolsó levél Rodostó, 20. decembris 1758.*)

Mikes hazatérési kérelmét 1741-ben Mária Terézia a következő rövid válasszal visszautasítja: „ex Turcia non redemptio.” Mikes végül egyedül maradt a bujdosók közül, és 1761-ben hunyt el. Sírja ismeretlen. Ő maga nem. Adja isten, hogy egy megújult, befogadó, és szabad hazában Mikes emléke egy másik 250 évet megéljen.

Néhány link:

Eszterházy Károly Főiskola * Mikes oldal * <http://mikes.ektf.hu>

Mikes Kelemen Törökországi levelek * <http://mek.niif.hu/00800/00880/html/index.htm>

Mikes International - Magyar szellemi fórum * http://www.federatio.org/mikes_per.html

Mikes International - Magyar szellemi fórum [.pdf] * http://www.federatio.org/mi_per/Mikes_International_0112.pdf